

PÁRKAPCSOLAT, HÁZASSÁGKÖTÉS

MURINKÓ LÍVIA – ROHR ADÉL

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

» A házasságkötések számának évtizedeken át tartó csökkenése a 2010-es mélypont után megtört: 2016-ban 51 805 házasságot kötöttek Magyarországon, ami a 2010-es szinthez képest 45,8%-os növekedést jelent. 2017-ben azonban nem folytatódott a növekedés: 2,3%-kal kevesebb (50 600) házasságot kötöttek, mint 2016-ban.

» A 2000-es évek első évtizedének végén Európa-szerte folytatódott a házasságkötési kedv általános csökkenése, és az utóbbi évek növekedése sem csupán magyar jelenség. 2010 után Európa több országában, például a kelet-közép-európai és a balti országokban, a válás éve alatt elmaradt esküvők bepótlása következtében emelkedett a házasságkötések száma.

» A nők teljes első házasságkötési arányszáma a 2010-es 0,39-os értékről 2016-ra 0,66-ra emelkedett, vagyis ma egy nőnek 66% az esélye arra, hogy élete folyamán házasságot kössön.

» A nők átlagosan 29,7, a férfiak 32,5 éves korban kötik az első házasságukat. Az első házasságkötés átlagos életkorának emelkedése 2014 óta megállt.

» Az ezredforduló óta jelentősen, 27-ről 34%-ra nőtt a hajadonok/nőtlenek aránya a 15 évesnél idősebb népesség körében.

» Ma Magyarországon több mint egymillióan élnek élettársi kapcsolatban, a 15 évesnél idősebb népesség 13%-a. Az ezredfordulón ez az arány még csak 6,6% volt.

» Az élettársi kapcsolatban élők korösszetétele átalakult az elmúlt másfél évtizedben. 2001-ben a 25–29 éves fiatalok voltak köztük a legnagyobb arányban, 2016-ra azonban megnőtt a 30 év felettiak részesedése.

» Az ezredforduló óta jelentősen, 53-ról 70%-ra nőtt az élettársi kapcsolatban élők körében a nőtlenek/hajadonok részaránya, és egyre több az élettársi kapcsolatot a házasság hosszú távú alternatívájaként választó pár. Az 1980-as évek végén az élettársak jelentős részét még az elváltak és az özvegyek alkották, de arányuk idő közben jelentősen visszaesett.

» Az élettársi kapcsolatok elfogadottsága mára már szinte általános, és egyre többen tartják jónak, ha egy pár összeköltözik a házasságkötés előtt, azonban a közvélemény továbbra is a házasságot tartja az ideális párkapcsolati formának: tízből kilencen ma is ezt javasolnák a fiatal párok számára.

CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS PÁRKAPCSOLATI HELYZET

A párkapcsolati formák és a családi helyzetek sokszínűvé válásával egyre nehezebb nyomon követni a népesség párkapcsolat szerinti összetételét. A népesség hivatalos *családi állapot*^F szerinti összetételéről és az *élettársi kapcsolatok*^F alakulásáról elsősorban az ötévente végzett népszámlálások és mikrocenzusok eredményei szolgálhatnak információval.

A felnőtt népesség családi állapot szerinti megoszlása alapján a korábbi éveket jellemző tendenciák folytatását láthatjuk. Az ezredforduló óta tovább növekedett a *nőtlenek és hajadonok*^F részaránya a 15 évesnél idősebb népesség körében: míg 2001-ben 27%-uk, addig 2016-ban már több mint egyharmaduk nem házasodott meg még soha. A növekedés mértéke nemek szerint eltérően alakult: míg a férfiak esetében az ezredforduló óta 8 százalékponttal, a nők körében csupán 6 százalékponttal lett magasabb az arányuk. Így összességében 2016-ban a 15 évesnél idősebb népesség körében a férfiak 41%-a volt nőtlen és a nők 29%-a volt hajadon. Ezzel együtt jelentősen csökkent a *házasok*^F részaránya, kis mértékben csökkent az *özvegyek*^F, és némileg növekedett az *elváltak*^F (*1. táblázat*). A házasok arányának csökkenése mögött több ok is meghúzódik: kitolódott az első házasságkötés életkora, gyakoribbá vált az élettársi együttélés, kevesebb elvált és özvegy házasodik újra, és több az *egyedülálló*^F. A férfiak és a nők közti különbségek tekintetében még az özvegyek eltérő arányát is érdemes kiemelni: míg a férfiak alig 4%-a, addig a nők több mint 17%-a volt özvegy 2016-ban.

A hivatalos családi állapot szerinti megoszlás vizsgálata ma már nem ad pontos képet a tényleges párkapcsolati helyzetről. Ennek egyik legfőbb oka az élettársi kapcsolat terjedése, ami egyre gyakoribbá válik Magyarországon is. 1990-ben még a 15

éves és idősebb népesség 3%-a élt élettársi kapcsolatban, 2001-ben 7,1%-a, ma azonban már 13%-uk, tehát a rendszerváltás óta több mint négyszeresére, az ezredforduló óta pedig duplájára nőtt az elterjedtsége. A rendszerváltást megelőzően még elsősorban az elváltak, özvegyek választották a házasság nélküli együttélést (Carlson – Klinger 1987), azóta azonban egyre többen élnek együtt párjukkal a házasságot megelőzően is, vagy akár hosszú távon, házasságkötés nélkül (Spéder 2005). A változásokkal egy időben a közvélemény is egyre elfogadóbb lett az élettársi kapcsolatokkal és az így kialakuló családokkal szemben.

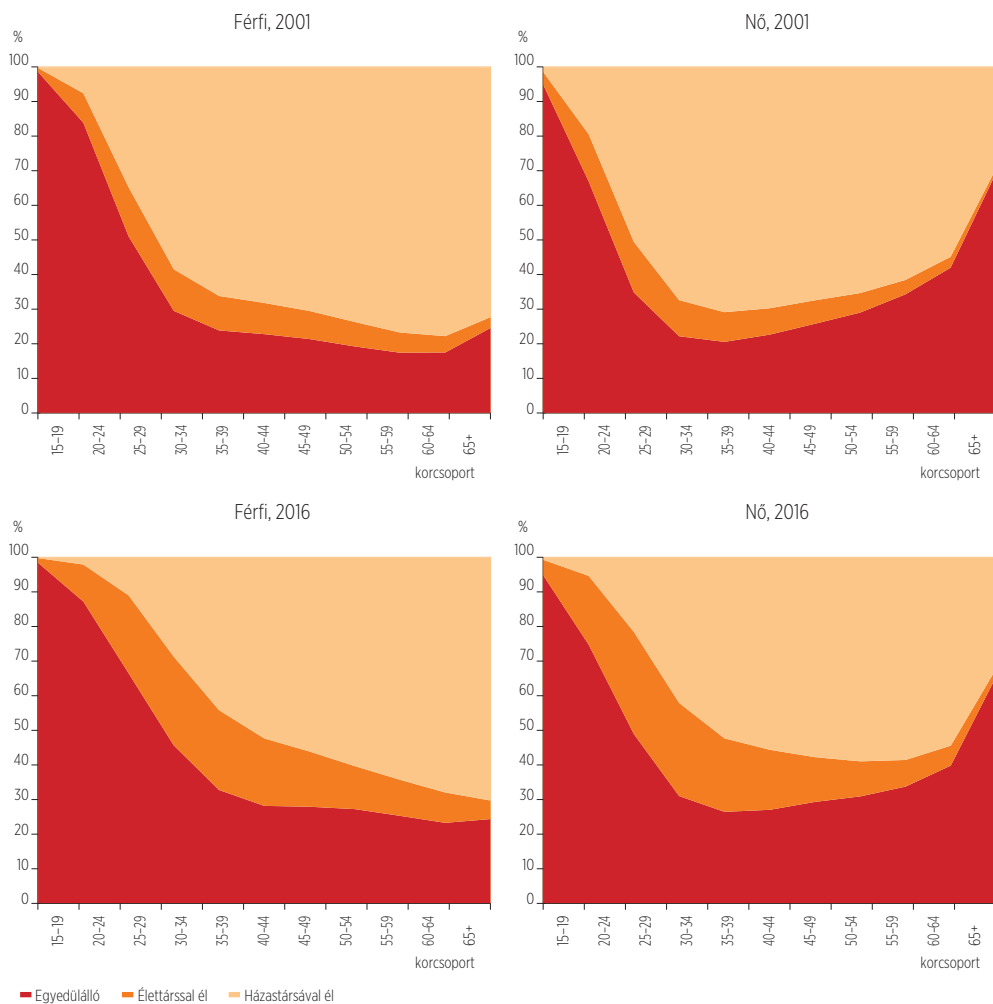
1. táblázat. A 15 éves és idősebb népesség családi állapot szerinti összetétele nemeként, 2001, 2005, 2011, 2016

	Nőtlen, hajadon	Házás	Özvegy	Elvált	Össze- sen	(%)
Férfiak						
2001	32,9	55,6	3,8	7,7	100,0	
2005	35,3	52,4	4,3	8,1	100,0	
2011	38,8	47,2	3,8	10,1	100,0	
2016	40,8	46,5	3,7	9,0	100,0	
Nők						
2001	22,1	49,4	18,5	10,0	100,0	
2005	24,0	46,5	18,9	10,6	100,0	
2011	27,0	41,9	18,2	12,8	100,0	
2016	28,6	41,7	17,5	12,2	100,0	
Összesen						
2001	27,2	52,3	11,6	8,9	100,0	
2005	29,3	49,2	12,1	9,4	100,0	
2011	32,6	44,4	11,5	11,6	100,0	
2016	34,3	44,0	11,0	10,7	100,0	

Forrás: KSH, 2016. évi mikrocenzus. 3. Demográfiai adatok, 2017; KSH, 2005. évi mikrocenzus. 2. A népesség és lakások jellemzői, 2005.

Amennyiben az ezredforduló utáni időszakot – a hivatalos családi állapottól függetlenül – tényleges párkapcsolati helyzet szerint korcsoportonként vizsgáljuk, jól láthatók az elmúlt évek változásai (*1. ábra*). Elsősorban a korábbi tendenciák folytatásaként minden életkori csoportban jelentősen csökkent a házasok, és növekedett az élettársi kapcsó-

1. ábra. A 15 éves és idősebb népesség megoszlása párkapcsolati helyzet szerint nemenként, 2001, 2016

Forrás: KSH, 2016. évi mikrocenzus. 3. Demográfiai adatok, 2017.

latban élők aránya, mind a férfiak, mind a nők esetében. Ez a változás nem csupán a legfiatalabb korcsoportokat, hanem a korábban nagyobb arányban házas 30–40 éveseket is érinti. A 20–24 évesek esetében szinte alig van, aki háztársával él együtt, a férfiak 2%-a, a nők 5%-a házas. Az őket követő idősebb korcsoportokban a házasok aránya növekedni kezd, azonban még a 40-es éveik elején járóknál is alig haladja meg az 50%-ot. Emellett viszont a 25–39 év közötti-

ek negyede élettársi kapcsolatban élt 2016-ban, és a 40–44 éveseknek is körülbelül az ötöde házasság nélkül élt partnerével. Nem csupán arról van szó, hogy későbbre tolódott az első tartós párkapcsolat kialakítása, hanem megnőtt azok aránya, akik később is partner nélkül élnek vagy pár nélkül maradnak. Erre utal, hogy a 20–40 év közötti nők és a 20–64 év közötti férfiak esetében 2001 és 2016 között emelkedett az egyedülállók aránya.

A házasság nélküli együttélés nem feltétlenül jelenti azt, hogy a párok tagjai korábban ne kötöttek volna házasságot. Azonban a népszámlálás és a mikrocenzus adatai azt mutatják, hogy az ezredforduló óta az élettársak körében minden korosztályban egyértelműen növekedett azok aránya, akik még nem voltak házasok. 2001-ben az élettársi kapcsolatban élő 25–29 évesek 87%-a volt hajadon/nőtlen, 2016-ban már a 99%-uk. Az ennél idősebb korosztályokban szintén tapasztalható ez az emelkedő tendencia: a 40-es éveik elején járó élettársak 29%-a volt nőtlen/hajadon az ezredforduló környékén, 2016-ra viszont már több mint kétharmaduk (69%).

Az élettársi kapcsolatok terjedése mellett az egyedülállók arányának megemelkedése is megfigyelhető, ami egyrészt nem feltétlenül jelenti a párkapcsolat teljes hiányát (lásd a Látogató párkapcsolat c. alfejezetet), másrészt összességében kisebb mértékű, mint az élettársi kapcsolatok térhódítása. 1990-ben a 15 évesnél idősebbek 41%-a, 2001-ben 42%-a, 2016-ban pedig 44%-a volt egyedülálló. Ennek egyik oka a fiatalok esetében a tartós párkapcsolat kialakításának későbbi életkorra tolódása, ami egy hosszabb távú folyamat eredménye. Hátterében olyan okok állnak, mint hogy a fiatalok nagyobb arányban tanulnak a felsősoktatásban, későbbi életkorban fejezik be tanulmányaikat, később helyezkednek el a munkaerőpiacon, vagy az, hogy ezekkel összefüggésben idősebb korban költöznek el a szülői házból. De a társadalmi jelenségek mellett ma már a közvélemény is későbbi életkorban gondolja ideálisnak a párkapcsolat- és családalapítást, mint korábban (lásd a Párkapcsolatok a közvélemény tükrében c. alfejezetet).

Ahogy az *1. ábra* is mutatja, az ezredforduló óta eltelt időszakban a tartós párkapcsolat kialakítása a férfiaknál nagyobb ütemben tolódik későbbi életkorra, mint a nők esetében. Ha a leginkább érintett két korcsoportot vizsgáljuk, a húszas éveik vé-

gén járó férfiak körében 2001 és 2016 között 15 százalékponttal csökkent a házastársukkal vagy élettársukkal élők aránya, a nőknél 14 százalékponttal. A 30–34 éves férfiaknál a csökkenés már 16 százalékpontos, míg a nők esetében csak 9 százalékpontos (*1. ábra*).

A férfiak és a nők közti különbség a legidősebb korcsoportokban is jelentős. A férfiak alacsonyabb élettartama hatására 60 év felett a nők körében jelentősen megugrik az egyedülállók aránya. Fontos azonban kiemelni, hogy a két nem közti különbség 2001 óta némileg csökkent az utóbbi két korcsoportban, mivel mérséklődött a nők és a férfiak halandósága közötti eltérés. Az idősebb korcsoportokban az egyedülállók körében nagy arányban jelennek meg az elváltak, özvegyek. 2016-ban az egyedülálló 60 év felettiak háromnegyede (77%) özvegy vagy elvált volt. Esetükben az egyedülállók arányának növekedése mögött az újracházassodások arányának csökkenése áll (*1. ábra*). (Lásd A házasságkötés valószínűsége c. alfejezetben.)

Összességében az látható, hogy az ezredforduló és 2016 között kis mértékben, de minden korcsoportban nőtt az egyedülállók aránya. Magyarországon az egyedülállók két legnépesebb csoportját tehát egyrészt azok a fiatalok adják, akik még nem alapítottak stabil párkapcsolatot, másrészt az idősebb, 60 év feletti korcsoportok, akik többségében a partnerük elvesztése után, özvegyként élnek egyedül. Egy korábbi elemzés rámutatott arra, hogy Magyarországon a 30-as, 40-es éveikben járók többsége is feltételezhetően nem egyéni választás eredményeképpen él pár nélkül: a megegyező korú, partnerrel élőkhöz képest az egyedülállók iskolai végzettsége némileg alacsonyabb, rosszabb a munkaerőpiaci helyzetük, magasabb körükben az elváltak és a szüleikkel vagy egyszemélyes háztartásban élők aránya (Murinkó – Spéder 2015).

LÁTOGATÓ PÁRKAPCSOLAT

A hivatalos statisztikai adatokban egyedül-állóként megjelenő személyek nem mindegyike él ténylegesen párkapcsolat nélkül. Egy részük rendelkezik tartós, stabil párkapcsolattal, azonban különböző okokból nem költözik össze partnerével. Az ilyen jellegű kapcsolatokat a szakirodalom *látogató párkapcsolatnak (LAT)*^F nevezi.

Az Életünk fordulópontjai kutatás adatai alapján 2016-ban a 22 éves és idősebb népesség közel 6%-a élt látogató kapcsolatban. Ahogy korábbi elemzések is rámutattak (Kapitány 2012, Murinkó – Spéder 2015), ez a párkapcsolati forma elsősorban – de nem kizárólag – a fiatalabb korcsoportokra jellemző, s feltételezhetően az együttélést előzi meg. A 2016-os eredményeink is azt mutatják, hogy a látogató kapcsolatban élők 40%-a 30 év alatti volt, 18%-uk a harmincas,

2. táblázat. A látogató párkapcsolatban élők életkor, családi állapot és a háztartásban élő 18 éves vagy fiatalabb gyermekek száma szerinti összetétele, 2016

	(%)
	Összetétel
Életkor	
22–29 éves	40,0
30–39 éves	18,6
40–49 éves	19,8
50+ éves	21,6
Családi állapot	
Nőtlen, hajadon	65,6
Elvált	24,3
Házas, de házastársától külön él	5,7
Özvegy	4,4
Háztartásban élő 18 éves vagy fiatalabb gyermekek száma	
Nincs gyermek	88,3
1 gyermek	8,6
2 gyermek	2,3
3 gyermek	0,8
Összesen	100,0

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 5. hullám; saját számítás (N=540).

20%-uk a negyvenes éveiben járt, és ötödük volt 50 év feletti. Ezzel összefüggésben a partnerükkel nem együtt élők kétharmada volt hajadon/nőtlen, viszont fontos látni, hogy emellett negyedük elvált családi állapotú volt. A látogató kapcsolatban élők több mint háromnegyedének nem élt 18 év alatti gyermek a háztartásában (2. táblázat), és csupán 38%-uknak született már gyermeke.

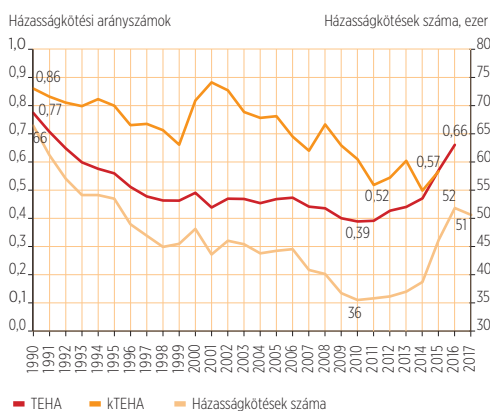
A látogató kapcsolatban élők többsége (82%) korábban nem élt együtt a jelenlegi partnerével (tehát nagyrészt nem külső vagy személyes okból külön költöző párokról van szó), azonban közülük sokan néhány éven belül szeretnének összeköltözni párjukkal. 29%-uk mindenképpen szeretné megtenni ezt a lépést, további 38%-uk kicsit bizonytalanabb, de tervezi az összeköltözést, a házasságon azonban csak 44%-uk gondolkodik. Ezek a tervek elsősorban a nőtlenként/hajadonként látogató kapcsolatban élőkre jellemzők. Közülük tízből nyolcan három éven belül szeretnének összeköltözni partnerükkel, és hatan házasságot is kötnének ez idő alatt. Ezzel szemben az elváltként különélő partnerrel rendelkezők közül csak tízből négyen tervezik az összeköltözést, és csak 14%-uk szeretne a közeljövőben házasságot is kötni.

A HÁZASSÁGKÖTÉS VALÓSZÍNŰSÉGE

A párkapcsolati magatartással kapcsolatos változások közül az egyik legfontosabb a házasságkötési gyakorlat évtizedek óta tartó átalakulása. Ha hosszabb távra tekintünk vissza, azt látjuk, hogy a házasságkötések számában az 1970-es évek közepétől az 1990-es évek végéig tartó csökkenő trendet 1998 és 2006 között stagnálás követte, majd 2007-ben újabb visszaesés kezdődött. Az utóbbi években azonban a 2010-es mélypontról (35 520 házasságkötés) elmozdulva előbb lassú, majd 2013-at követően erőteljesebb emelkedés kezdődött. 2015-ben

már 46 137, 2016-ban pedig 51 805 házasságot kötöttek Magyarországon (2. ábra), ami a 2010-es szinthez képest összességében 45,8%-os növekedést jelent, és ezzel a házasságkötések száma az 1990-es évek közepének szintjét érte el. 2017-ben azonban nem folytatódott a növekedés: 2,3%-kal kevesebb (50 600) házasságot kötöttek, mint 2016-ban.

2. ábra. A házasságkötések száma, a teljes (TEHA) és kiigazított (kTEHA) első női házasságkötési arányszám, 1990–2017

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek; saját számítás.

Az adatokat negyedéves bontásban vizsgálva, az előző év azonos időszakához viszonyítva azt láthatjuk, hogy 2010 óta két időszak volt, amikor megemelkedett a házasságkötések száma. Először 2014 első és második negyedévében volt egy kisebb átmeneti emelkedés, majd 2015 első negyedévében újabb növekedés kezdődött, amely 2016 első negyedévében érte el a csúcspontját (az előző év azonos időszakához képest 2016 első három hónapjában 33%-kal több házasságot kötöttek). Ezután 2016 harmadik negyedétől egy meredek csökkenést követően 2017-ben már nem emelkedett tovább a házasságkötések száma.

Úgy tűnik tehát, hogy a házasság népszerűségvesztésének évtizedes trendje – legalábbis egy időre – megállt. Azonban meg kell ismételnünk azt a 2015-ben megfogalmazott állításunkat (Murinkó – Spéder 2015),

hogy nem láthatjuk előre, a növekedés (a 2017-es megtorpanás után) folytatódik-e vagy átmenetinek bizonyul, illetve hosszabb távon milyen szinten fog stabilizálódni a házasságkötések száma (lásd még a Kik kötnék több házasságot? c. keretes írást).

A házasságkötési hajlandóság fontos mutatója a teljes első házasságkötési arányszám (TEHA)^f, amely azt mutatja meg, mi az esélye annak, hogy egy nő 49 éves koráig (vagy egy férfi 59 éves koráig) megházasodik, amennyiben a házasságkötésének életkor szerinti valószínűsége megfelel az adott naptári évet jellemző házasságkötési valószínűséseknek. E mutató alapján egy nőnek ma 66% az esélye arra, hogy legalább egyszer házasságot köt (2. ábra). A mutató értéke az 1990-es 0,77-os szintről 1998-ra 0,46-ra csökkent, majd 0,4 és 0,5 között ingadozott, a mélypontját 2010–2011-ben érte el (0,39), 2012 óta pedig lassú, majd dinamikus emelkedést mutat. A TEHA értéke 2014-ben 0,47, 2015-ben 0,57, 2016-ban pedig 0,66 volt, ami az 1990-es évek eleje óta a legmagasabb adat (a 2017-es érték még nem ismert).

A TEHA értékét torzítja, ha a vizsgált időszakban a házasságkötés átlagos életkora kitolódik vagy éppen előrébb kerül az életútban. Kitolódás esetén a mutató alul-, előrehozás esetén felülbecsüli a házasságkötés valószínűségét. A torzítás kiszűrése érdekében a termékenységhez hasonlóan a házasságkötések esetében is kiszámítható a kiigazított teljes első házasságkötési arányszám (kTEHA)^f. Ez azt mutatja meg, hogyan alakult volna a házasságkötések valószínűsége, ha az időzítés változatlan, azaz, ha nincsen halasztás. A 2. ábra e mutató alakulását az 1990–2015 közötti időszakra mutatja meg. Azt láthatjuk, hogy a 2000-es évek első évtizedének közepéig a teljes házasságkötési arányszám alapvetően a halasztás miatt csökkent, tehát azért, mert később házasodtak meg, és nem azért, mert egyáltalán nem kötöttek házasságot. A kTEHA alapján 70–80% között mozgott annak a valószínűsége, hogy valaki élete folyamán megházasodik. A halasztás

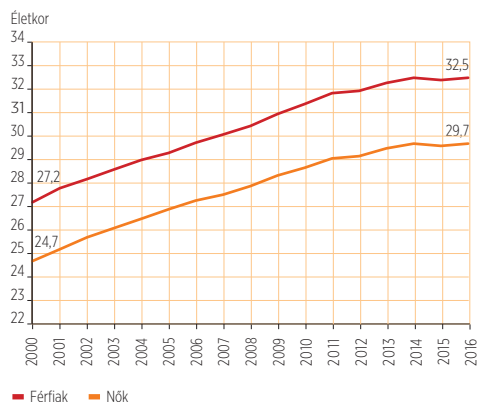
ütemének mérséklődésével a TEHA kezdetben nem indult növekedésnek, ezért a kTEHA is csökkent. A 2010-es házasságkötési mélypontot követően a TEHA és a kTEHA értékei egyaránt emelkedni kezdtek, 2015-ben pedig az első házasságkötési életkor stabilizálódása miatt megegyezik a két mutató értéke. Megállapíthatjuk tehát, hogy a tényleges házasságkötési hajlandóság 1990 és 2014 között végig magasabb volt annál, mint amit a teljes első házasságkötési arányszám mutatott, 2015-ben pedig mindkét mutató alapján 57% volt annak az esélye, hogy egy nő élete folyamán házasságot köt. Az utóbbi évek házasságkötési „boom”-ja a kTEHA értékeiben nem igazán tükröződik, ami ismét arra utal, hogy tartós növekedésről nem, csupán a csökkenő tendencia megtorpanásáról beszélhetünk.

A házasságkötési gyakorlat átalakulását jól mutatja, hogy a nők és a férfiak jellemzően milyen életkorban mondják ki a „boldogító igent”. Az első házasságkötés átlagos életkora a rendszerváltástól 2014-ig folyamatosan emelkedett, az utóbbi években pedig stagnál (3. ábra). Míg 2000-ben a nők körében 24,7 év, a férfiak körében pedig 27,2 év volt, addig 2016-ban a nők átlagosan 29,7, a férfiak pedig 32,5 éves korban házasodtak először. Az átlagos életkor 1990-et követően az első tíz évben mintegy három, 2000 és 2010 között négy, 2010 óta pedig csak egy évvel nőtt. Úgy tűnik tehát, hogy az első házasságkötés egyre későbbi életkorra tolódása mindkét nem esetében megállt.

Iskolai végzettség szerinti bontásban vizsgálva kiderül, hogy az átlagos életkor emelkedését az állította meg, hogy 2014 és 2016 között csökkent a legfeljebb nyolc osztályt végzett és a szakmunkás végzettségű nők életkora az első házasságkötéskor (27,1 évről 26,8 évre, illetve 30,3 évről 30 évre). Eközben az érettségizett és a diplomás nők körében tovább folytatódott a lassú emelkedés (29,1 évről 29,4 évre, illetve 30,5 évről 30,8 évre) (KSH 2017).

Az ezredforduló utáni évtized volt az az időszak, amikor az első házasságkötés átlagos

3. ábra. Átlagos életkor az első házasságkötéskor nemek szerint, 2000–2016

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

gos életkorának kitolódása, vagyis a házasságok halasztása a legerősebb volt. Ugyanezt a jelenséget láthatjuk a házasságkötés korcsoport szerinti gyakoriságát vizsgálva (3. táblázat). Az ezer megfelelő korú nőre és férfira jutó első házasságkötések száma 2000 és 2010 között minden 30 év alatti korcsoportban (és a 30–34 éves férfiak körében is) jelentősen visszaesett, a 35 éves vagy idősebb népesség körében pedig kis mértékben emelkedett, de ez az emelkedés korántsem pótolta be a fiatalabbak körében tapasztalt csökkenést. A leggyakoribb házasságkötési életkor a férfiak körében 25–29 éves korról 30–34 éves korra tolódott 2000 és 2010 között. 2010-ben változatlanul a 25–29 éves nők kötöttek házasságot a legnagyobb arányban, de nem sokkal marad el ettől a 30–34 éves nők házassági hajlandósága sem.

Az új évezred első évtizedének halasztó magatartásával szemben 2010 és 2016 között minden korcsoportban több (első) házasságot kötöttek (3. táblázat). A vizsgált időszakban mintegy másfélszeresére nőtt az ezer nőtlenre/hajadonra jutó első házasságkötések száma, és a növekedés mértékében nincsenek kiugró korcsoport szerinti eltérések. Az emelkedés a leggyakoribb házasságkötési kornak tekinthető korcsoport

3. táblázat. Ezer megfelelő korú nőtlen férfira és hajadon nőre jutó első házasságkötés, 2000–2016

Korcsoport	Férfiak			Nők		
	2000	2010	2016	2000	2010	2016
-19	2,2	0,9	1,3	11,7	3,3	4,7
20-24	32,5	7,4	10,9	60,8	18,1	25,2
25-29	72,9	30,1	42,2	82,8	48,5	68,2
30-34	53,2	41,0	59,2	42,4	41,4	63,6
35-39	22,2	26,9	40,6	19,6	21,5	32,7
40-49	8,0	10,4	17,1	6,8	8,8	13,8
50-59	3,3	3,9	5,6	2,8	2,7	4,7
60+	2,1	2,1	3,4	0,6	1,0	1,3
Összesen	29,5	17,4	25,0	38,9	22,2	31,5

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

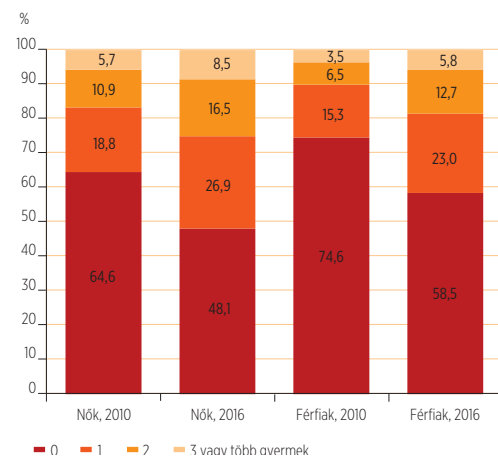
toknál idősebbek – a 35–49 éves és 60 év fölötti férfiak, ill. a 30–59 éves nők – körében volt a legnagyobb arányú. A stabilizálódó első házasságkötési életkor ismeretében így arra következtethetünk, hogy – a házasságkötési kedv általános növekedése mellett – a 2010 óta tartó emelkedést legalább részben a korábbi években elhalasztott esküvők bepótlása magyarázza (lásd még a Kik kötnek több házasságot? c. keretes írást).

Az első házasságukat kötők korszerkezete tehát 2010 előtt lényegesen átalakult, 2010 óta azonban nem történt jelentős változás. A nők továbbra is 25–29, a férfiak pedig 30–34 éves korukban kötik meg a leggyakrabban az első házasságukat. 2016-ban a többség 30 évesen vagy később házasodott először (a nők 52,7, a férfiak 69,6%-a). Míg a viszonylag fiatal korban történő házasságkötések aránya tovább csökkent (2010 és 2016 között a nők esetében 17,9-ről 15,9%-ra, a férfiaknál 7,5-ről 7,1%-ra), mára minden negyedik férfi (25,4%) és minden hatodik nő (17,7%) 40 éves korában vagy később házasodik először.

A 40 évesen vagy később kötött első házasságok esetében fontos kérdés – a negyvenes nők biológiai okokból korlátozott termékenysége miatt –, hogyan alakul(t) a pár gyermekvállalása. 2010 és 2016 között körükben jelentősen megnőtt a gyermekek aránya: 2016-ban a nők 51,9, a férfiak

41,5%-ának a házasságkötés előtt már született (jellemzően egy) gyermeke (4. ábra). Ezek a gyermekek lehetnek a pár közös, a házasságkötés előtt született gyermekei, de egy korábbi élettársi kapcsolatból is származhatnak. Az első házasságukat kötő, 40 éves vagy idősebb nők körében több a gyermekes (azon belül is leginkább a két gyermekkel rendelkező), mint a hasonló korú hajadon népességben. Ez arra utal, hogy a viszonylag későn házasodó gyer-

4. ábra. A 40 évesen vagy később az első házasságukat kötő nők és férfiak megoszlása a házasságkötés előtt élveszületett gyermekek száma szerint, 2010, 2016

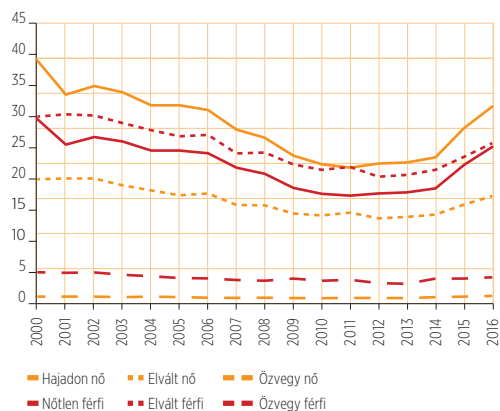
Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv 2010, 2016; saját számítás.

mekes párok egy jelentős része a korábban elhalasztott házasságát köti meg.

Az esküvők többségében mindkét fél az első házasságát köti, azonban az újránházasodók aránya sem elhanyagolható. 2011-et követően a korábbi csökkenő trend megfordult, és növekedni kezdett azon párok száma és részaránya, ahol mindketten először kötöttek házasságot (a 2010-es 66,9%-ról 2016-ra 69,5%-ra), az újránházasodók aránya pedig – a csoport létszámának növekedése mellett – csökkent. 2016-ban a házasságkötések 17,9%-ában az egyik fél, 12,6%-ában pedig mindkét fél újránházasodó volt. Az utóbbi évek növekvő házasságkötési kedve tehát az először és a többszörre házastársakat is érintette, de az előbbieket esetében nagyobb emelkedés történt.

Az újránházasodók részarányának 2010 és 2016 között megfigyelhető csökkenése azzal magyarázható, hogy az elváltak és az özvegyek házassági valószínűsége a kérdéses időszakban kevésbé nőtt, mint a hajadonoké és a nőtleneké (5. ábra). A korábbi tendencia megfordult, és a házasságkötés valószínűségének családi állapot szerinti különbségei ismét növekedni kezdtek. Az özvegyek házasságkötési valószínűsége viszonylag alacsony, és az idősebb korcsoportokban meg-

5. ábra. Ezer megfelelő családi állapotú nőre és férfira jutó házasságkötések száma a 15 éves és idősebb népességben, 2000–2016

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

figyelhető jelentős nőtöbblet ismeretében nem meglepő, hogy az özvegy férfiak a nőknél négyszer nagyobb eséllyel kötnek újabb házasságot. Az elvált férfiak pedig a nőknél másképpen gyakrabban házasodnak újra. 2016-ban a hajadon nők továbbra is nagyobb valószínűséggel kötnek házasságot, mint az elváltak, az elvált férfiak azonban 2000 óta gyakrabban házasodnak, mint nőtlen társaik, bár a nőtlen és az elvált férfiak közötti különbség 2016-ra minimálisra csökkent.

KIK KÖTNEK TÖBB HÁZASSÁGOT?

A házasságkötési kedv 2010 és 2016 közötti növekedése azért egyedülálló jelenség – bár nemzetközileg nem példa nélküli –, mert szembemegy azzal a párkapcsolati trenddel, amely évtizedek óta a legtöbb európai országra jellemző: az élettársi kapcsolatok és az egyedülálló életforma terjedésével, a házasság intézményének háttérbe szorulásával. Az utóbbi évek változásait figyelembe véve már nem csak az a kérdés, hogy miért nem, hanem az is, hogy miért házasodnak Magyarországon az emberek. Ezért áttekint-

jük, hogy kik, milyen társadalmi-demográfiai csoportok körében volt a legnagyobb a növekedés 2010 és 2016 között (K1. táblázat).

A vizsgált időszakban a házasságkötések száma összesen 145,8%-kal növekedett. Minden korcsoportban megfigyelhető emelkedés, de az átlagot meghaladó házasodási kedv a 35 év fölöttieket, ezen belül is főként a 40-es és a 60 év fölötti korosztályokat jellemezte. A növekedés az első ízben házasodók körében nagyobb volt, mint az újránházasodóknál. Az utóbbiak esetében főként azoknál volt jelentős emelkedés, akiknek az előző házassága legalább 15 éve bomlott fel.

A gyermektelenek körében átlag alatti volt a házasságkötések számának emelkedése, míg a legalább egy gyermekkel rendelkező nők és férfiak nagyjából kétszer annyi esküvőt tartottak 2016-ban, mint 2010-ben. A gyermektelen párok esetében kiemelkednek a 40-es éveikben járók, ahol 2,3-szerecsére nőtt a házasságkötések száma.

Azról nincs információnk, hogy az élettársakként már egy ideje együtt élők vagy az új kapcsolatot kialakítók kötöttek-e nagyobb arányban házasságot, de az életkor szerinti mintázat, az előző házasság megszűnése óta eltelt idő hosszával és a gyermekszámmal kapcsolatos eredmények arra utalnak, hogy jelentős lehet azok aránya, akik egy viszonylag hosszabb ideje fennálló együttélést követően házasodtak meg.

A munkanélküli és eltartott férfiak esetében jelentősen, a nők körében kis mértékben csökkent a házasságkötések száma, míg a foglalkoztatottak és a gyermekgondozási szabadságon levő nők (az utóbbiak az inaktív keresők között szerepelnek) esetében jelentős emelkedés történt. Kétszerezére nőtt az esküvők száma azoknál az első házasságukat kötő pároknál, ahol a férfi foglalkoztatott, a nő pedig gyesen vagy gyeden van, tehát kisgyermeket nevelnek. Ha mindkét fél újránházasodó, más mintázatot találunk: a foglalkoztatottak körében átlagos volt a növekedés, és inkább az inaktív párok házassági kedve nőtt.

Területi szempontból a községekben (főleg a 2000 főnél kevesebb lakossal rendelkezőkben), Magyarország keleti felén és a Dél-Dunántúlon, tehát a kevésbé fejlett régiókban volt átlagon felüli a növekedés, míg például Budapesten csak 20%-kal nőtt a házasságkötések száma.

Mi magyarázhatja a házasságkötési kedv növekedését? Nehezíti a jelenség magyarázatát, hogy valószínűleg nem különíthető el egyetlen ok, hanem több tényező áll a növekedés hátterében, amelyek eltérő tár-

sadalmi-demográfiai csoportokban fejtik ki a hatásukat. Az egyik ilyen tényező a gazdasági válság és annak lecsengése: 2009–2010-ben a GDP-csökkenéssel párhuzamosan visszaesett a házasságkötések száma, majd a gazdasági helyzet javulása idején lassan növekedni kezdett. A 2015–2016-os jelentős emelkedés mögött azonban más okok húzódnak meg: egymást erősíthette egyrészt a korábban elhalasztott házasságok visszapótlása, másrészt azok az újonnan bevezetett kormányzati intézkedések és törvénymódosítások, amelyek előnyben részesítik a házasságokat. Ilyen intézkedés az első házasság adókedvezménye (2015 januárjától) és a családok otthonteremtési kedvezménye (csak, 2015 júliusától). Az adókedvezmény hatására utal, hogy az első ízben házasságkötési kedve a foglalkoztatottak körében nőtt a leginkább. A két éven keresztül igénybe vehető havi 5000 Ft-os adókedvezmény összege inkább az alacsony keresetűek számára jelenthet motivációt: ezt támasztja alá, hogy a legfeljebb általános iskolát végzett első házasságkötők száma 2010 és 2016 között a kétszerezésre nőtt, és az ország elmaradottabb régióiban szintén átlag fölötti volt a növekedés. A csak szabályai szerint a kedvezményes hitel felvétele és a később születendő gyermekek vállalása csak a házaspárok részére lehetséges, illetve a nem közös gyermekek is csak házasságkötés esetén „adóznak össze”. Ez magyarázhatja az 50 év alatti gyermekek körében tapasztalt átlagon felüli növekedést.

A 2014 márciusától hatályos új Polgári törvénykönyv (Ptk.) szerint az élettársak nem számítanak közeli hozzátartozónak, így sok, a házastársakat megillető jog rájuk nem érvényes, különösen, ha nem született közös gyermekük. Ez részben magyarázatul szolgálhat a házasságkötési kedvnek a gyermektelen negyvenesek körében tapasztalt növekedésére. Az új

Ptk. olyan változásokat hozott az öröklés rendjében is, amelyek kedveznek az újr házasodóknak: például nem szűnik meg az özvegyi nyugdíj új házasság kötésekor, a túlélő házastárs nem kap haszonélvezeti jogot a teljes vagyronra (ez az elhunyt korábbi kapcsolatból származó gyermekei számára előnyös).

K1. táblázat. A házasságkötések számának változása a feleség és a férj főbb társadalmi-demográfiai ismérvei szerint, 2010–2016*

		(%)	
		Feleség	Férj
Életkor	15–19	117,8	128,3
	20–24	131,2	140,3
	25–29	135,0	130,8
	30–34	131,7	121,3
	35–39	180,4	173,6
	40–49	216,4	208,5
	50–59	150,3	143,9
	60+	211,3	173,9
A jelenlegi házasságkötést megelőzően...	egyik fél sem volt házas	151,4	
	az egyik fél volt már házas	134,9	
	mindkét fél volt már házas	134,1	
Előző házasság megszűnése óta eltelt idő (az újr házasodók körében)	0–1 év	110,7	103,8
	2–4 év	110,4	113,0
	5–14 év	145,2	141,1
	15+ év	181,3	192,3
Gyermekszám	0	124,8	127,1
	1	193,1	196,5
	2	197,9	198,2
	3+	210,5	178,1
Iskolai végzettség	legfeljebb 8 általános	166,4	167,9
	szakmunkásképző/szakiskola	153,4	146,1
	érettségi	156,9	153,8
	diploma	127,2	129,2
Gazdasági aktivitás	foglalkoztatott	148,1	154,2
	munkanélküli	98,1	76,0
	inaktív kereső	192,4	12,4
	eltartott	95,6	74,8
Régió	Közép-Magyarország	128,8	
	Közép-Dunántúl	145,4	
	Nyugat-Dunántúl	146,1	
	Dél-Dunántúl	151,9	
	Észak-Magyarország	163,5	
	Észak-Alföld	162,8	
	Dél-Alföld	157,5	
Településtípus	Budapest	120,5	
	város	146,0	
	község	168,8	
Összesen		145,8	

Forrás: KSH Demográfiai évkönyv 2010, 2016; saját számítás.

* 2010=100%.

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLATOK JELLEMZŐI

Mára Magyarországon az élettársi kapcsolatban élők száma az egymillió főt is meghaladta a 15 éves és idősebbek körében, arányuk pedig egyre gyorsabban nő. 2001 és 2005 között 1,6, 2011-ig 2, majd 2011 és 2016 között már 2,3 százalékponttal lett magasabb. Amellett, hogy folyamatosan egyre népszerűbbé válik a házasság nélküli együttélés, az ezt választók társadalmi összetétele is változik, ami csak az elmúlt évek adatait nézve is szembeűnő. Az ezredforduló óta az élettársi kapcsolatban élők körében jelentősen megnőtt a nőtlenek, hajadonok részaránya: az ezredfordulón még alig haladta meg az 50%-ot, 2016-ra viszont több mint 70%-ra emelkedett. Az 1980-as évek végén még az élettársak jelentős részét adó elváltak és özvegyek részaránya lényegesen visszaesett, mára 4%-uk özvegy, 24%-uk elvált. A házas családi állapotúak aránya alig haladja meg az 1%-ot (6. ábra).

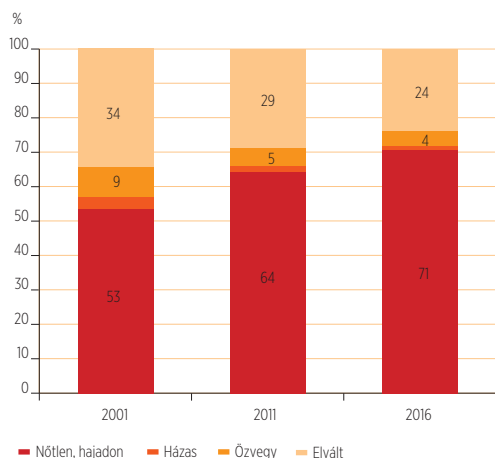
Az élettársi kapcsolatban élő férfiak és nők között szinte alig van különbség a család

di állapot tekintetében. Csupán az özvegyek esetében látható egy jelentősebb eltérés: a férfiak körében az özvegyek közel fele akkora arányban (2,9%) jelennek meg az élettársak között, mint a nők körében (5,7%). Ennek oka azonban az eltérő halandósági mutatókban keresendő (jóval több özvegy nő van, mint férfi), mivel a különbség elsősorban az idősebb korosztályokra korlátozódik.

A családi állapot szerinti összetétel mellett módosult az életkor szerinti összetétel is. 2001-ben az élettársi kapcsolatban élő férfiak 13%-a és a nők 22%-a 25 év alatti volt, a férfiak esetében tízből hárman, a nők esetében tízből négyen 30 év alattiak voltak. 2016-ban az élettársi kapcsolatban élő férfiaknak már csak ötöde, a nőknek pedig kevesebb mint harmada (29%) tartozott a 30 év alatti korcsoportba (7. ábra).

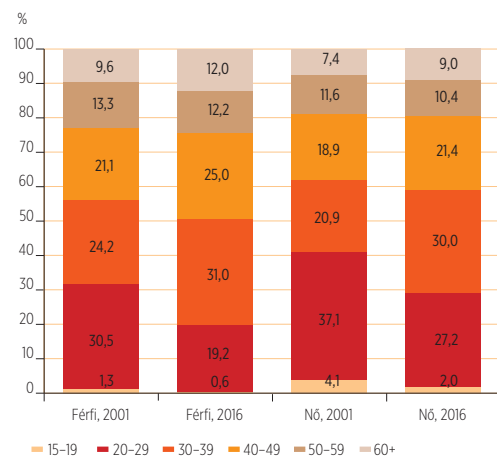
Az élettársi kapcsolatok tekintetében tehát a népszámlálások és mikrocenzusok adatai azt mutatják, hogy egyre inkább a nőtlenek/hajadonok által preferált kapcsolati formává válik; ezzel együtt viszont már nem feltétlenül a házasságot megelőzően,

6. ábra. A 15 éves és idősebb, élettársi kapcsolatban élők megoszlása a hivatalos családi állapot szerint, 2001, 2011, 2016

Forrás: KSH, 2016. évi mikrocenzus. 3. Demográfiai adatok, 2017.

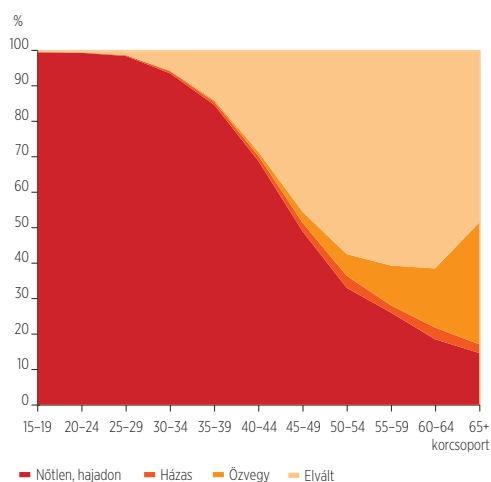
7. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők körében az egyes korcsoportokba tartozók aránya, 2001, 2016

Forrás: KSH, 2016. évi mikrocenzus. 3. Demográfiai adatok, 2017.

hanem annak alternatívájaként választják, hiszen a legfiatalabb korcsoportok részaránya folyamatosan csökken, és növekszik a 30-as és 40-es éveikben járók részaránya is. A 45 év alattiak esetében egyértelműen minden korcsoportban a nőtlenek/hajadonok dominálnak az élettársi kapcsolatban élők körében, de a 45–49 éveseknek a fele (49%) sem házasodott meg még soha. (8. ábra)

8. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők megoszlása korcsoportok és családi állapot szerint, 2016

Forrás: KSH, 2016. évi mikrocenzus, 3. Demográfiai adatok, 2017.

Az élettársi kapcsolatban élőket több típusba sorolhatjuk. Egy részük csak próbaházasságként tekint a kapcsolatukra, és úgy tervezik, hogy a későbbiekben összeházasodnak, míg mások ezt különböző okokból nem is tervezik, és kapcsolatuk a házasság alternatívájaként tekinthető. Az Életünk fordulópontjai adatfelvétel eredményei szerint 2016-ban az élettársi kapcsolatban élő 22 éves és idősebb népesség több mint fele (57%) nem tervez házasságkötést partnerével három éven belül: közel harmaduk (31%) teljesen elutasítja ezt a lehetőséget, negyedük (26%) pedig inkább nem tervez esküvőt. Csak 18%-uk mondta, hogy a

közeljövőben mindenképpen szeretne összeházasodni partnerével. A férfi és női válaszadók tervei között nincs szignifikáns eltérés, közel ugyanolyan arányban gondolkodnak a házasságkötésen. Életkor szerint vizsgálva viszont egyértelműen látszik, hogy leginkább a húszas éveik végén, harmincas éveik elején járók szeretnék összeházasodni, míg a 25 év alattiak, illetve ennél idősebb korcsoportok tagjai kisebb arányban fontolgatják ezt. Éles határ húzódik azok között is, akik még soha nem voltak házasok, illetve ahol mindketten, vagy a pár egyik tagja volt már házas korábban. A házassági terveket befolyásolja az is, hogy a párnak van-e már közös gyermeke, illetve a gyermekek életkora is: a gyermektelen és (0–3 éves) kisgyermeket nevelő párok az átlagnál nagyobb arányban szeretnék házasságot kötni. A családi állapotnál és a közös gyermekek esetében fontos látni azt is, hogy ez az életkorral is összefüggésben van, hiszen az idősebbek körében nagyobb arányban találunk elváltakat és özvegyeket, mint a fiatalabb korcsoportokban (4. táblázat).

A házassági terveket illetően úgy tűnik, viszonylag hasonlóan gondolkodnak a párok tagjai. A legnagyobb összhang az esküvőt tervezők körében látható: a közeljövőben házasodni szándékozók több mint háromnegyedének (77%) a partnere is hasonlóan vélekedik, csupán a válaszadók 6%-a mondta, hogy partnere eltérő véleményen van. A házasságot nem tervezők körében kisebb az egyetértés, mivel 16%-uk szerint partnerük szeretne összeházasodni velük a következő három évben.

Az esküvőt nem tervezők legnagyobb része nem tartja fontosnak a házasságot (45%), illetve így tartja megfelelőnek a kapcsolatát (37%). Kevesebb mint tizedük nyilatkozott arról, hogy ennek anyagi vagy családi oka van, és alig néhányan említették elsődleges indokként a kapcsolatuk stabilitásának hiányát.

4. táblázat. Az élettársak körében három éven belül házasságkötést tervezők, 2016

		Házasságot tervezői	Házasságot nem tervezői	Összesen
Nem	Férfi	44,4	55,6	100,0
	Nő	41,6	58,4	100,0
Életkor	22-24	57,8	42,2	100,0
	25-29	71,6	28,4	100,0
	30-34	64,6	35,4	100,0
	35-39	43,8	56,2	100,0
	40-44	34,8	65,2	100,0
	45-49	24,2	75,8	100,0
	50+	16,7	83,3	100,0
Közös gyermek	Nincs közös gyermek	49,3	50,7	100,0
	0-3 éves	49,6	50,4	100,0
	4-10 éves	30,7	69,3	100,0
	11+ éves	18,0	82,0	100,0
Házassági tapasztalat	Egyikük sem volt házas	54,6	45,4	100,0
	Csak egyikük volt házas	21,5	78,5	100,0
	Mindketten voltak házasok	29,1	70,9	100,0
Összesen		42,9	57,1	100,0

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 5. hullám; saját számítás.

BEJEGYZETT ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT

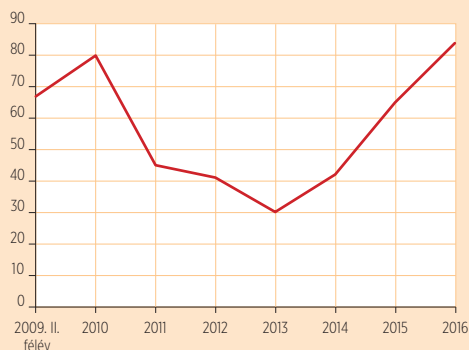
A statisztikai adatközlés a házások közt tartja nyilván a *bejegyzett élettársi kapcsolatban*^F élő azonos nemű párokat,¹ az elváltak közt tartja nyilván azokat, akik felbontották a kapcsolatukat, és az özvegyek közt azokat, akiknek elhunyt a partnerük. Az azonos nemű párok számára 2009 folyamán nyílt meg a lehetőség az élettársi kapcsolatuk bejegyzésére, azóta összesen 454 esetben került erre sor. 2010-ben még összesen 80 új bejegyzés

történt, ezután 2013-ig csökkent a számuk. Az utóbbi években már növekedés látható a bejegyzett élettársi kapcsolatok számában.

2016-ban 10 esetből 6-ban két férfi között jött létre a bejegyzett élettársi kapcsolat. Az átlagos életkor az élettársi kapcsolat bejegyzésekor a férfiak esetében 40,9 év, a nők esetében 38,1 év volt. A felek közti korkülönbség is viszonylag nagynak tekinthető, hiszen a férfiak esetében átlagosan 8,4 év, míg a nők körében 6,3 év volt. Az élettársi kapcsolat anyakönyvvezető előtti bejegyzése a

¹ Magyarországon hivatalos családi állapotként nyilvántartott, anyakönyvvezető által jóváhagyott bejegyzett élettársi kapcsolatot csak azonos nemű párok létesíthetnek. Emellett mind az azonos nemű, mind a különnemű élettársaknak van lehetőségük arra, hogy közjegyző előtt regisztrálják élettársi kapcsolatukat, bekerüljenek az Élettársi Kapcsolatok Nyilvántartásába, ami ugyan nem biztosít a házassághoz hasonló jogokat, de szükség esetén (pl. egyik fél váratlan halála) megkönnyíti az élettársi kapcsolat fennállásának bizonyítását. Az Élettársi Kapcsolatok Nyilvántartásában történő regisztráció azonban nem számít hivatalos családi állapotnak, így a statisztikai adatforrások sem tartalmaznak erre vonatkozó adatokat.

K1. ábra. A bejegyzett élettársi kapcsolatok száma, 2009–2016

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

felsőfokú végzettségűek körében a leggyakoribb: 10-ből 4 pár esetében a felek legalább egyike, de 3 esetében mindkét fél diplomás volt 2016-ban.

Az élettársi kapcsolat anyakönyvvezető általi bejegyzése jogilag számos előnnyel bír a párok számára, hiszen sok területen a házassokkal megegyező jogok illetik meg a bejegyzett élettársi kapcsolatban élő azonos menü párokat is (így például vagyonszövetség jön létre köztük, örökölhettek egymástól és a kapcsolat megszakadása esetén tartásdíjra is jogosultak), azonban a család szempontjából számos különbség van: a bejegyzett élettársak nem vehetik fel egymás nevét, nem indíthatnak közösen örökbefogadást, és nem vehetnek részt közösen mesterséges megtermékenyítésen (ezekre csak egyedülálló szülőként vállalkozhatnak), amennyiben pedig egyiküknek gyermeke születik, a pár másik fele nem lehet automatikusan a gyermek szülője (2009. évi XXIX. törvény).

PÁRKAPCSOLATOK A KÖZVÉLEMÉNY TÜKRÉBEN

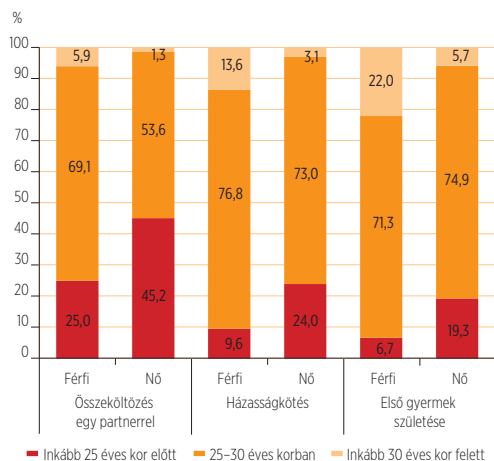
A párkapcsolatok és a kapcsolatalakítási gyakorlatok változásával együtt a közvélemény is átalakult. Ennek a változásnak a része, hogy mára már nem csak az első tartós párkapcsolat kialakításának életkora tolódott ki, hanem a közvélemény is későbbre teszi a házasságkötés és gyermekvállalás ideális életkorát. Az élettársi kapcsolat hosszú távú párkapcsolati formaként is szinte teljesen elfogadottá vált, azonban ez nem jelenti azt, hogy a házasság preferálása nagyban visszaszorult volna.

Az egyes életesemények időzítése, mint a házasságkötés vagy a gyermekvállalás, nemcsak a társadalmi gyakorlatban tolódott későbbi életkorra, hanem a közvélemény is igazodott ehhez a változáshoz. Ma már viszonylag kevesen gondolják, hogy az első olyan alkalomnak, amikor a fiatal összeköltözik partnerével, az első házasságkötésnek vagy az első gyermekvállalásnak 25 éves kor

előtt kellene megtörténnie. A közvélemény eltérő ideális életkorokat határoz meg a férfiak és a nők számára az életesemények időzítésére, azonban elmondható, hogy a legtöbben úgy vélik, ezeknek a fordulópontoknak leginkább 25–30 éves kor között kellene bekövetkezniük. Az emberek több mint ötöde szerint a férfiak számára a 30 év feletti kor a legideálisabb a gyermekvállalásra. A 25 éves kor előtti házasságkötést 2016-ban már kevesen (24%) javasolnák a nőknek, és még ritkábban (19%) tartják jónak a húszas évek elején való gyermekvállalást (9. ábra). 2001-ben még a többség (53%) szerint az az ideális, ha 25 éves kor előtt kerül sor a házasságra, és sokak szerint (39%) a gyermekvállalásra is. A közvélekedésben a nemek szerinti különbségtétel ekkor még erősebb volt: a férfiak számára az emberek csak alig több mint ötöde javasolta volna a 25 éves kor alatti házasságot, és 12%-uk a gyermekvállalást, míg a nők számára több mint felük (53,7%) tartotta ideálisnak a 25 év alatti házasságkötést és 39%-uk a gyermekvállalást is.

Összességében még 2016-ban is megfigyelhető egyfajta kronológia az egyes élet események időzítésében: a közvélemény a partnerrel történő összeköltözést mindkét nem esetében korábbi életkorra javasolná, mint a házasságot. Míg a férfiak esetében a házasság és a gyermekvállalás ideális életkor között is látható az eltérés (a gyermekvállalást némileg későbbi életkorra javasolják), addig a nőknél ez már kevésbé szembetűnő – a közvélemény szerint a nők esetében nincs jelentős különbség a házasság és a gyermekvállalás ideális időzítésében (9. ábra).

9. ábra. Az összeköltözés, a házasságkötés és a gyermekvállalás nők és férfiak számára ideálisnak tartott életkora, 2016

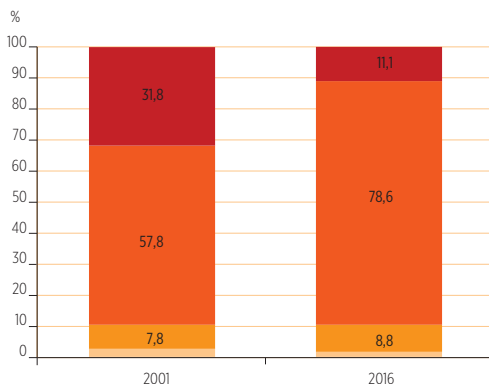

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 5. hullám; saját számítás (N=8480).

Az ezredforduló óta arra vonatkozóan is átalakult az emberek véleménye, hogy milyen párkapcsolati formát tartanak jónak, mit javasolnának a mostani fiatalok számára. 2001-ben a 22–75 éves magyarok közel egyharmada azt tanácsolta volna a fiataloknak, hogy előzetes együttélés nélkül kössenek házasságot. 15 évvel később, 2016-ban már csak alig több mint tizedük vélte úgy, hogy ez lenne az ideális: jelentősen megnőtt az előzetes együttélés utáni házasságkötést javaslók aránya. Ezzel együtt 2001 óta változatlanul tízből kilencen a házasságot pre-

ferálják végső soron, szemben a stabil élet társi kapcsolattal és a – nem feltétlenül pár nélküli – egyedül éléssel (10. ábra).

10. ábra. A fiatalok számára javasolt életforma, 2001, 2016

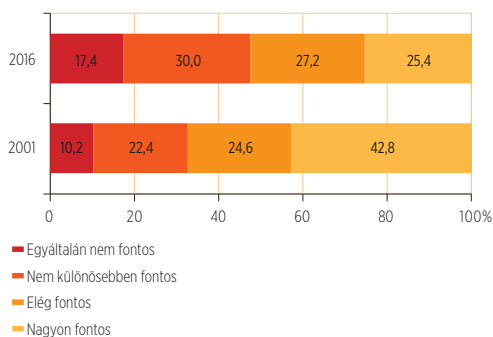
Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 1. és 5. hullám; saját számítás (2001 N=14 664, 2016 N=8420).

2016-ban a húszas éveikben járók körében alig volt olyan, aki az előzetes együttélés nélküli házasságot tartotta jónak, míg a 60 év feletti korosztályba tartozók ötöde ma is ezt javasolja a fiatalok számára. Ezzel együtt viszont a 30 év alattiak 85%-a és a 60 év felettek 94%-a a házasságot támogatta. Szinte teljes volt az egyetértés abban a kérdésben is, hogy a házasság nem idejétmúlt intézmény. 2016-ban a 22–75 évesek háromnegyede vélekedett így, és csak 16%-uk gondolta, hogy mára szükségtelenné vált.

A hosszú távú élettársi kapcsolatot elsősorban azok támogatják, akik maguk is élettársi kapcsolatban élnek. 2016-ban körükben kétszer annyian tanácsolták ezt a párkapcsolati formát, mint a teljes társadalomban. Emellett viszont a közvélemény elfogadó az élettársi kapcsolatot választókkal szemben, tízből heten úgy gondolták, semmi kivétlnivaló sincs abban, ha egy pár házasság nélkül kíván együtt élni. Egyre inkább igaz

ez abban az esetben is, ha a pár gyermeket vár. 2001-ben még a kétharmaduk tartotta fontosnak a házasságkötést abban az esetben, ha egy élettársi kapcsolatban élő nő várandós lett (közülük majdnem mindenki úgy gondolta, hogy erre még a gyermek megszületése előtt sort kell keríteni), 2016-ban viszont már csak alig több mint a felük (11. ábra). A véleményekre – nem meglepő módon – erős hatással van a saját párkapcsolati helyzet is, hiszen tízből hét élettársi kapcsolatban élő nem tartja fontosnak a házasságot gyermekvállalás esetén sem, míg a házások közül közel ugyanennyien vélik szükségesnek azt.

11. ábra. Mennyire fontos a házasság megkötése, ha egy élettársi kapcsolatban a nő várandós lesz?, 2001, 2016

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 1. és 5. hullám; saját számítás (2001 N=14 664, 2016 N=8420).

HÁZASSÁGKÖTÉS ÉS ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

A házasságkötések 1970-es években kezdődött visszaszorulása az elmúlt évtizedekben Európa szinte minden országát elérte. A csökkenés a 2000-es évek első évtizedére általában lelassult vagy megállt, néhány országban pedig emelkedés kezdődött (pl. Románia, Lengyelország, Lettország). A 2008–2009-es világgazdasági válság alatt és az azt követő években általános volt

a visszaesés: a csökkenő házasságkötési hajlandósággal rendelkező országokban a korábbi trend folytatódott, máshol pedig megtorpant, illetve visszafordult az addigi növekedés.

Az utóbbi években tapasztalható növekvő házasságkötési hajlandóság nem csupán magyar jelenség: a válság éveit követően, 2010 után számos európai országban (újra) emelkedni kezdtek a házasságkötési arányszámok, és a növekedés üteme gyakran meghaladta a Magyarországon megfigyeltet (12. ábra). Leginkább a kelet-közép-európai (pl. Csehország, Románia, Szlovákia, Bulgária, Magyarország) és a balti országokra jellemző ez, de az elmúlt években például Írországban is emelkedett a házasságkötések száma, és a svéd házasságkötési hajlandóság 1998 óta tartó stabil emelkedése is folytatódott. A növekedés üteme országonként eltérő volt: míg például Romániában és Lettországban viszonylag változékony, addig Németországban vagy Svédországban meglehetősen stabil. Dél- és Nyugat-Európa egyes országaiban pedig (pl. Olaszország, Görögország, Spanyolország, Hollandia, Belgium, Svájc) a válság éveinek elmúltával sem történt változás, a házasságkötési arányszámok tovább csökkennek.

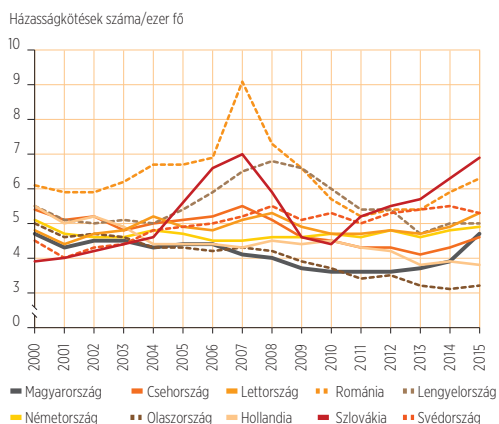
Magyarország relatív helyzete is megváltozott az európai országok között. Míg 2009-ben csupán Szlovéniában és Bulgáriában volt alacsonyabb a *nyers házasságkötési arányszám*^F, 2010-re több dél-európai ország (Olaszország, Spanyolország, Portugália) házasságkötési kedve is a magyar alá süllyedt, 2015-re pedig hazánk már Európa alsó középmezőnyébe került. 2015-ben Szlovéniában és Dél-Európában kötötték a legkevesebb házasságot, a legtöbbet pedig a balti államokban, Romániában és Svédországban.

Romániában 2007-ben kiugró volt a házasságkötések száma, amely egybeesett az első házásoknak járó jelentős anyagi támogatás bevezetésével (2010-ben a tá-

mogatást eltörölték). A hatás átmenetinek bizonyult: 2008-ra az intézkedés előttire csökkent az esküvők száma, sőt, a zuhanás 2009 után is folytatódott. Az átmeneti növekedés csupán időzítési hatás volt: előre hozta az egyébként is tervezett házasságkötéseket. A bevezetés évét követő évek csökkenését pedig a gazdasági válság súlyosbította.

Romániával ellentétben Svédországra (valamint Finnországra és Dániára) a házasságkötések számának lassú, de tartós emelkedése jellemző, amely – a gazdasági válságot követő néhány stagnáló évtől eltekintve – 1998 óta tart. A kutatók ezt a házasságkötési gyakorlat, a házasság jelentésének átalakulásával magyarázzák: a házasság az életút választható elemévé vált, amely nem korlátozza az egyéni autonómiát és az önmegvalósítást.

12. ábra. A nyers házasságkötési arányszám változása néhány kiválasztott európai országban, 2010–2015

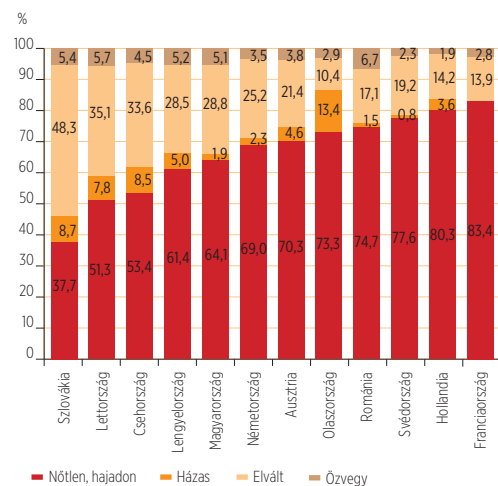

Forrás: Eurostat (Marriage indicators), 2017.

Nem csak a házasságkötési hajlandóság mutat változatos képet, de az élettársi kapcsolatban élők aránya és a csoport összetétele is jelentősen eltér Európa egyes országaiban (13. ábra). Az országok többségében az élettársi kapcsolat elsősorban a nőtlen, hajadon népességre jellemző párkapcsolati

formája, vagyis a házasságot megelőző vagy a házassággal szemben választási lehetőséget kínáló együttélési formának tekinthető. Szlovákia és Litvánia kivételével minden uniós tagországban meghaladja az 50%-ot a nőtlenek és hajadonok részaránya az élettársi kapcsolatban élők körében. Az élettársi kapcsolat, mint a házasságot követő együttélési mód – az újránházasság alternatívája – pedig Kelet-Közép-Európában és a balti államokban a leggyakoribb. Az élettársak között az elváltak és a (valószínűleg válófélben levő) házasságok aránya Szlovákiában a legmagasabb, 57%, míg Franciaországban csak 14% – ennek megfelelően Franciaországban az élettársi kapcsolatban élők döntő többsége nőtlen vagy hajadon, Szlovákiában pedig csak minden harmadik. Az özvegyek aránya minden országban hasonlóan alacsony az élettársi kapcsolatban élőkön belül, 2–7% között mozog. A nők és a férfiak esetében nagyon hasonló adatokat találunk – az egyetlen különbség, hogy a férfiak esetében nagyobb arányt képviselnek az özvegyként élettársi kapcsolatban élők, mint a nők körében.

13. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők megoszlása családi állapot szerint néhány kiválasztott európai országban, 2011

Forrás: Eurostat, 2011-es népszámlálások; saját számítás.

FOGALMAK

Családi állapot: A népesség családi állapot szerinti csoportosítása a fennálló jogi helyzet alapján történik. *Nőtlen vagy hajadon* az a személy, aki (még) sosem kötött házasságot és nem létesített bejegyzett élettársi kapcsolatot. *Házas* az a személy, aki házasságot kötött és házasságát jogerős bírói ítélet nem bontotta fel, függetlenül attól, hogy együtt él-e a férjével vagy a feleségével. *Bejegyzett élettárs* az a személy, aki anyakönyvvezető előtt létesített azonos nemű párjával élettársi kapcsolatot. (A csoport kis létszáma miatt a bejegyzett élettársak a házasok, az özvegy bejegyzett élettársak az özvegyek, az elvált bejegyzett élettársak az elváltak között szerepelnek.) *Özvegy* az a személy, aki házastársa halála után nem kötött újabb házasságot, és nem létesített bejegyzett élettársi kapcsolatot. *Elvált* az a személy, akinek házasságát jogerőre emelkedett bírói ítélet bontotta fel, újabb házasságot nem kötött, és nem létesített bejegyzett élettársi kapcsolatot. (A bírói ítélet nélkül különváltan élő személyek adatai a házasok között szerepelnek.) Az élettársak családi állapotának meghatározása a jogi helyzet alapján történik (KSH 2013).

Élettársi kapcsolat: Házasságkötés nélkül, tartós, házasságszerű kapcsolatban együtt élő két személy, függetlenül családi állapotuktól és attól, hogy különböző vagy azonos neműek. Az élettársi kapcsolatok száma egyaránt tartalmazza a közjegyző előtt a kapcsolatukról nyilatkozó és a nyilatkozatokat nem tevő párokat.

Látogató partnerkapcsolat (LAT): Olyan tartós, monogám párkapcsolat, amelyben a pár nem él közös háztartásban, és a kap-

csolatukat a külvilág előtt is felvállalják. (A fogalom alternatív definícióiról lásd: Kapitány 2012.)

Egyedülálló: Tágabb értelemben az a személy az egyedülálló, aki nem házas, és nem él élettársi kapcsolatban. Szűk értelemben csak azokat soroljuk az egyedülállók közé, akik nem rendelkeznek együtt élő (házas- vagy élettárs) vagy külön élő tartós partnerrel.

Teljes első házasságkötési arányszám (TEHA): Azt mutatja meg, hogy a 15 éves kor fölöttiek hányad része kötne házasságot bizonyos (nőknél 49, férfiaknál 59 éves) életkorig. Azon a feltételezésen alapul, hogy az adott naptári évben 15 éves kort elérő férfiak, illetve nők ugyanolyan gyakorisággal fognak házasodni az adott életkorig, mint az adott naptári évben a megfelelő korú nők és férfiak.

Kiigazított házasságkötési arányszám (kTEHA): A teljes első házasságkötési arányszámnak egy módosított változata, amely az első házasságkötés átlagos életkorának változását (az első házasságkötés halasztását vagy előre hozását) is figyelembe veszi. A kTEHA azt mutatja meg, hogyan alakult volna a házasságkötés valószínűsége, ha az időzítés változatlan. Kiszámítása során 1-ből kivonjuk a $t+1$ és a $t-1$ évek átlagos első házasságkötési életkora különbségének a felét, és ezzel elosztjuk a t év TEHA értékét. A kTEHA értéke az első házasságkötési életkor emelkedése esetén magasabb, az életkor csökkenése esetén alacsonyabb lesz, mint az ugyanarra az évre vonatkozó TEHA.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Carlson, E. – Klinger, A. (1987): Partners in life: Unmarried couples in Hungary. *European Journal of Population*, 3(1): 85–59.

Kapitány B. (2012): 'Látogató párkapcsolatok' Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 22(1): 4–29.

KSH (2013): *2011. évi Népszámlálás. 4. Demográfiai adatok*. KSH, Budapest.

KSH (2017): *A házasságkötési magatartás változásának demográfiai jellemzői*. KSH, Budapest.

Murinkó L. – Spéder Zs. (2015): Párkapcsolatok. In Monostori J. – Óri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest: 9–26.

Spéder Zs. (2005): Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 48(3–4): 187–217.